

พื้นที่เปิดโล่ง : องค์ประกอบในผังเมือง

สุพักตรา สุทรสุภา*

พื้นที่เปิดโล่ง (open space) คือ พื้นที่ซึ่งไม่มีสิ่งก่อสร้างปกคลุม และช่วยทำให้บริเวณโดยรอบ เช่น ชุมชน หมู่บ้าน และเมืองมีความเบาบางลง ในกรณีที่เป็นบริเวณที่ปกคลุมด้วยพืชพรรณต้นไม้เป็นส่วนใหญ่มักเรียกว่าพื้นที่สีเขียว (green area) ทั้งนี้ พื้นที่เปิดโล่งจะสร้างสุนทรียภาพให้แก่พื้นที่และมีผลต่อความพึงพอใจในบริเวณของผู้คนที่ประกอบกิจกรรมอยู่ในพื้นที่และผู้ที่ได้พบเห็นบริเวณ นอกจากนั้นพื้นที่เปิดโล่งยังมีประโยชน์อีกหลายประการ เช่น เพื่อการนันทนาการ เพื่อการสัญจร และเพื่อการรักษาสภาพแวดล้อม พื้นที่เปิดโล่งจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งในผังเมือง ซึ่งต้องมีการวางแผนและการจัดการเพื่ออนุรักษ์หรือให้ได้มาซึ่งพื้นที่นั้น

แนวความคิดระบบที่ตั้งของพื้นที่เปิดโล่ง

การวางแผนพื้นที่เปิดโล่งให้ประกอบอยู่ในผังเมืองอย่างสมบูรณ์สามารถใช้แนวความคิดในเรื่องของระบบที่ตั้งของพื้นที่เปิดโล่งเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งแนวความคิดหลักเกี่ยวกับระบบที่ตั้งของพื้นที่เปิดโล่งนั้นสามารถจัดได้เป็นสองกลุ่มด้วยกัน คือ

1. การรวมตัวกันและมีการต่อเนื่อง (concentrated and continuous)

แนวความคิดนี้ต้องการที่จะรวมพื้นที่เปิดโล่งให้อยู่จุดเดียวหรือมีความต่อเนื่องกันไปเพื่อให้พื้นที่เปิดโล่งช่วยจัดรูปร่างของบริเวณโดยรวมหรือรูปร่างของเมืองและจะช่วยลดความหนาแน่นของเมืองที่ใหญ่โตลง ซึ่งการเชื่อมโยงของพื้นที่เปิดโล่งนั้นอาจเป็นการเชื่อมต่อกันโดยตรงหรืออาจเป็นเพียงการต่อเนื่องกันโดยทางเท้าหรือทางจักรยานอื่น ๆ พื้นที่เปิดโล่งในแนวความคิดนี้มักจะมีขนาดใหญ่ ตัวอย่างในกลุ่มนี้ ได้แก่ วนอุทยานที่ตั้งอยู่ใกล้เมืองซึ่งมักจะประกอบด้วยแนวภูเขา ทะเล หรือแม่น้ำ สวนสาธารณะในเมือง และพื้นที่ริ้วสีเขียว (greenbelt)

* อาจารย์ ดร. ประจำภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

2. การกระจายโดยทั่วไป (dispersed)

แนวความคิดนี้จะตรงกันข้ามกับแนวความคิดแรก โดยเป็นการกระจายพื้นที่เปิดโล่งเล็ก ๆ ทั่วทั้งเมืองเพื่อให้มีการเข้าถึงได้สะดวก ตัวอย่างในกลุ่มนี้ ได้แก่ สวนสาธารณะเล็ก ๆ มุมถนน สวนหย่อม ลานหน้าอาคาร (plaza) และสนามเด็กเล่น เป็นต้น

ถึงแม้ทั้งสองแนวความคิดนี้จะมีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง การจัดระบบที่ตั้งของพื้นที่เปิดโล่งกลับต้องใช้ทั้งสองแนวความคิดประกอบกันเพื่อให้เกิดระบบที่สมบูรณ์ที่สุด นั่นคือ ในเมืองหนึ่ง ๆ ควรจะมีทั้งพื้นที่เปิดโล่งขนาดใหญ่และพื้นที่เปิดโล่งขนาดเล็กผสมผสานกันไป

รูปแบบการจัดวางพื้นที่เปิดโล่ง

นอกจากแนวความคิดเกี่ยวกับการจัดระบบที่ตั้งของพื้นที่เปิดโล่งข้างต้น ก็ยังมีแนวทางการจัดวางพื้นที่เปิดโล่งหรือพื้นที่สีเขียวในเมืองหรือชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ กัน อันมีส่วนทำให้ผังเมืองหรือชุมชนนั้น ๆ มีลักษณะแตกต่างกันไป ซึ่งสามารถรวบรวมได้เป็น 7 รูปแบบจาก Burtenshaw, 1981 และ Lynch, 1982 ดังนี้

1. Greenbelt

พื้นที่เปิดโล่งหรือพื้นที่สีเขียวจะโอบล้อมเมืองหรือชุมชนโดยรอบเพื่อควบคุมการเติบโตของเมือง ชุมชนหรือเมืองจะถูกกำหนดขอบเขตให้อยู่ภายในพื้นที่สีเขียวนั้น รูปแบบของการจัดวางพื้นที่เปิดโล่งนี้ค่อนข้างจะนำไปประยุกต์ใช้ได้ยากเนื่องจากมักจะประสบกับอุปสรรคในการรักษาพื้นที่ไว้สีเขียวไว้ อย่างไรก็ตามยังคงมีตัวอย่างที่นครลอนดอนซึ่งใช้รูปแบบนี้อยู่และเกิดเป็น London's greenbelt

2. Green wedge

รูปแบบการจัดวางพื้นที่เปิดโล่งนี้จะตรงข้ามกับแนวความคิดแบบ greenbelt โดยที่รูปแบบ green wedge นี้ ต้องการให้พื้นที่เปิดโล่งหรือพื้นที่สีเขียวแทรกแซงเข้าไปในเมืองหรือชุมชน แทนที่จะโอบล้อมเมืองไว้แบบ greenbelt โดยมีรูปแบบแผนผังของพื้นที่เปิดโล่งเป็นไปในลักษณะที่ต่อเนื่องจากพื้นที่เปิดโล่งรอบนอกและเริ่มแทรกเข้าไปในพื้นที่ชุมชนภายในใจกลางบริเวณทำให้คล้ายรูปเสี้ยว ดังนั้นจึงทำให้มีการเข้าถึงพื้นที่เปิดโล่ง

ได้มากขึ้น ส่วนที่เป็นชุมชนจะมีโอกาสได้ใกล้ชิดติดกับพื้นที่สีเขียวมากกว่ารูปแบบ greenbelt ซึ่งจะมีแต่บริเวณของขอบชุมชนเท่านั้นที่จะได้อยู่ชิดใกล้กับพื้นที่เปิดโล่ง ตัวอย่างของเมืองที่มีรูปแบบลักษณะ green wedge นี้ คือ โบโลญญา ประเทศสเปน

3. Green corridor

การจัดวางพื้นที่เปิดโล่งแบบ green corridor นี้ เป็นรูปแบบที่พัฒนาไปอีกขั้นตอนหนึ่งจาก green wedge ด้วยการเพิ่มการแทรกแซงของพื้นที่เปิดโล่งหรือพื้นที่สีเขียวต่อไปจากแต่ละเสี้ยวเข้าสู่ใจกลางชุมชนจนทะลุไปสู่อีกด้านหนึ่งของเสี้ยวและเชื่อมต่อกัน โดยบริเวณศูนย์กลางให้จัดเป็นพื้นที่เปิดโล่งของเมือง รูปแบบเช่นนี้จะทำให้มีการเข้าถึงพื้นที่เปิดโล่งได้มากจากเกือบทุกจุดของชุมชน แม้แต่ในใจกลางเมืองก็ตาม ลักษณะการจัดวางพื้นที่เปิดโล่งแบบนี้เป็นที่รู้จักกันในชื่อว่า green binding zone หรือ green axes ซึ่งจะช่วยลดความหนาแน่นของเมืองหรือชุมชนที่แออัดอย่างมาก เช่น ที่ใช้ใน Ruhr เยอรมัน และ Randstad เนเธอร์แลนด์

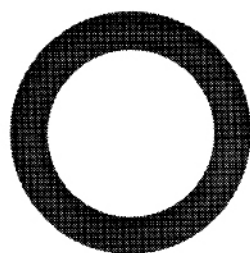
4. Green buffer

รูปแบบการจัดวางพื้นที่เปิดโล่งประเภทนี้มีความต้องการที่จะรักษาเมืองแต่ละเมืองที่อยู่ใกล้เคียงกันไว้โดยการแยกเมืองออกจากกันด้วยพื้นที่เปิดโล่ง แต่สามารถเพิ่มการเข้าถึงของคนในชุมชนสู่พื้นที่เปิดโล่งหรือพื้นที่สีเขียวซึ่งมักจะเป็นพื้นที่ชนบทเกษตรกรรมของแต่ละชนเมืองหรือบางแห่งอาจใช้แนวแม่น้ำเป็นตัวแยกเมืองออกจากกัน เช่น Utrecht ในเนเธอร์แลนด์

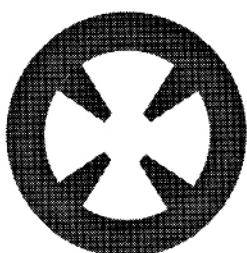
5. Green heart

พื้นที่เปิดโล่งหรือพื้นที่สีเขียวในรูปแบบนี้จะอยู่ส่วนกลางโดยมีชุมชนหรือเมืองหลายแห่งตั้งรายล้อมอยู่ภายนอก พื้นที่เปิดโล่งที่เป็นศูนย์กลางนี้มักจะเป็นพื้นที่เกษตรกรรมหรือพื้นที่นันทนาการขนาดใหญ่ ดังนั้นเมืองและชนบทจึงได้อยู่ใกล้ชิดกัน รูปแบบการจัดวางเช่นนี้ เคยนำมาใช้ในบริเวณตะวันตกของเนเธอร์แลนด์แต่ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากมีความต้องการพื้นที่เพื่อการเติบโตของเมืองมากขึ้นในช่วงคริสต์ทศวรรษที่ 1960 พื้นที่เปิดโล่งจึงถูกแทนที่ด้วยชุมชนในที่สุด

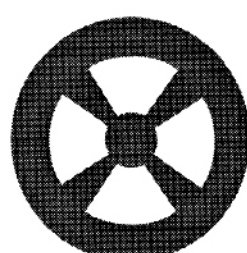
รูปแบบการจัดวางพื้นที่เปิดโล่ง

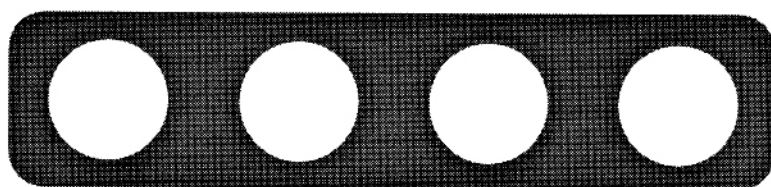
GREENBELT

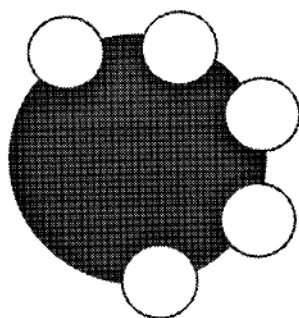
GREEN WEDGE

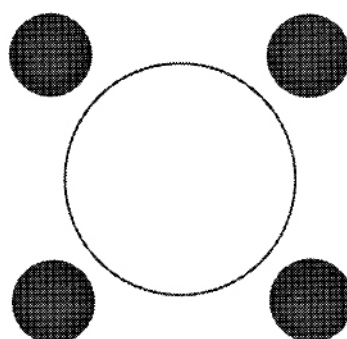
GREEN CORRIDOR

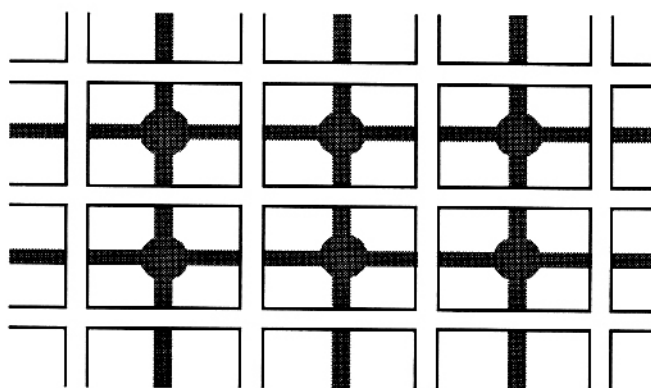
GREEN BUFFER

GREEN HEART

GREEN ZONE

OPEN NETWORK

OPEN SPACE

URBANIZED AREA

6. Green zone

รูปแบบการจัดวางพื้นที่เปิดโล่งประเภทนี้จะกลับกันกับรูปแบบ green heart โดยมีส่วนกลางเป็นพื้นที่ชุมชนหรือเมืองและมีพื้นที่เปิดโล่งกระจายโดยรอบเป็นจุด ๆ การเข้าถึงพื้นที่เปิดโล่งจึงอาจจะมีน้อย

7. Open network

โดยปกติแล้วรูปแบบการจัดวางพื้นที่เปิดโล่งประเภทนี้จะเกิดในบริเวณที่มีสภาพถนนและเมืองแบบตาราง (grid) พื้นที่เปิดโล่งจะมีแนวจากระยะกึ่งกลางของความยาวถนนไปสู่บริเวณใจกลาง block ของพื้นที่ชุมชน ส่วนกลางของแต่ละ block ก็จะเป็นพื้นที่เปิดโล่งของ block นั้น ลักษณะนี้จะเกิดขึ้นทุก ๆ block ทำให้เกิดเป็นระบบเชื่อมต่อหรือโครงข่ายของพื้นที่เปิดโล่ง การเข้าถึงพื้นที่เปิดโล่งก็จะเกิดขึ้นได้หลายจุด

รูปแบบการจัดวางพื้นที่เปิดโล่งต่าง ๆ กันนี้ มีส่วนเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ทำให้รูปร่างของเมืองหลากหลายกันไป แต่ละพื้นที่เปิดโล่งก็ถูกกำหนดสำหรับการใช้งานด้านต่าง ๆ ตามความเหมาะสม อย่างไรก็ตามการจัดวางพื้นที่เปิดโล่งทุกรูปแบบต่างก็ช่วยลดความหนาแน่นของเมืองหรือชุมชนนั้น ๆ เสมอ

ประเภทของพื้นที่เปิดโล่งตามการใช้งาน

การใช้งานพื้นที่เปิดโล่งมีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมืองหรือชุมชนและการจัดการทรัพยากรผืนแผ่นดิน อีกทั้งคำนึงถึงความต้องการของผู้คนและการอนุรักษ์คุณค่าของสภาพแวดล้อมทางกายภาพ พื้นที่เปิดโล่งหรือพื้นที่สีเขียวนั้นช่วยสร้างสุขภาพจิตหรืออารมณ์ที่ผาสุกให้แก่ผู้คนทั่วไป และยังเป็นพื้นที่ที่รองรับความต้องการของมนุษย์ที่จะเชื่อมความสัมพันธ์กับธรรมชาติ นักประวัติศาสตร์กล่าวไว้ว่า “การอนุรักษ์ความงามของธรรมชาติคือวิธีที่สำคัญในการรักษาความผาสุกและแรงดลใจที่บรรพบุรุษได้ใช้ในการดำรงชีวิต...มนุษย์เราจึงได้กลายเป็น “ผลิตผลของธรรมชาติ” ซึ่งถ้าถูกแยกออกมาจากวิญญานของธรรมชาติก็จะเหี่ยวเฉา และวิกลจริต มนุษย์เราจึงต้องการที่จะสัมผัสธรรมชาติเพื่อสร้างความสดชื่นให้แก่ตนเอง” (Wirth, 1959)

ถึงแม้ว่าพื้นที่เปิดโล่งแต่ละแห่งอาจจะมีลักษณะการใช้งานแตกต่างกันไป ต่างก็มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยฟื้นฟูจิตใจและสร้างความผาสุกให้แก่ผู้อยู่อาศัยประเภทของพื้นที่เปิดโล่งซึ่งแตกต่างกันการใช้งานและขนาดพื้นที่มีหลายกลุ่มด้วยกัน พอรวบรวมได้ดังนี้

1. สวนสาธารณะระดับภาค (Regional park)

สวนสาธารณะระดับภาคเป็นพื้นที่เปิดโล่งที่มีขนาดใหญ่ที่สุด ตามมาตรฐานของประเทศแคนาดามักจะให้สวนระดับนี้มีขนาดไม่น้อยกว่า 600 เฮกเตอร์ ผู้ใช้สถานที่จะใช้เวลาในสวนสาธารณะเพื่อการพักผ่อนประมาณครึ่งวันหรือหนึ่งวันเต็ม บางครั้งอาจมีการพักผ่อนค้างคืนอีกด้วย พื้นที่เปิดโล่งประเภทนี้นอกจากจะต้องมีบริเวณกว้างใหญ่แล้วยังต้องมีองค์ประกอบหลายประการ ซึ่งสามารถรองรับกิจกรรมและผู้ใช้หลายรูปแบบ ระยะทางเพื่อเข้ามาใช้พื้นที่สมควรที่จะใช้เวลาประมาณครึ่งชั่วโมงถึงหนึ่งชั่วโมงจากแหล่งชุมชนและสามารถเดินทางมาใช้สถานที่ได้หลายวิธี เช่น ทางรถยนต์ ทางรถจักรยาน ทางเรือ และทางเท้า ตัวอย่างพื้นที่โล่งว่างในกลุ่มนี้ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติต่าง ๆ

2. สวนสาธารณะในเมือง (Urban park)

สวนสาธารณะในเมืองมักจะเป็น “หัวใจ” หรือองค์ประกอบอันสำคัญอย่างหนึ่งในโครงสร้างของชุมชนเมืองขนาดกลางและขนาดใหญ่ เนื่องจากสวนสาธารณะจะเป็นพื้นที่ชนิดเดียวที่สามารถใช้เป็นบริเวณหลีกเลี่ยงความสับสนวุ่นวายภายในเมือง “สวนสาธารณะคือสถานที่หลบจากความ เป็นเมืองรวมทั้งความซับซ้อนของภาพและเสียง การหนีไปสู่โอเอซิสสีเขียวเพื่อให้ห่างจากขอบมูมมึนสีเทาอันแข็งกระด้าง (ของอาคาร) ซึ่งมีอยู่อย่างหนาแน่นในเมือง” (French, 1978)

สวนสาธารณะในเมืองควรจะมีที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่คนในท้องถิ่นสามารถเข้าไปใช้ได้ทุกวัน ดังนั้นจึงควรจะมีการเข้าถึงที่สะดวก ในบริเวณสวนควรจัดให้มีพื้นที่สำหรับกิจกรรมเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจที่เป็นแบบสงบ (passive) และอาจเพิ่มแบบเร้าใจ (active) ด้วย เช่น พื้นที่สำหรับการเดินเล่น นั่งเล่น จัดปิกนิก วังออกกำลังกาย สนามเด็กเล่น เวทีกลางแจ้ง เป็นต้น

ลักษณะของสวนแบบอังกฤษ (English landscape) จะเป็นแม่แบบโดยทั่วไปของสวนสาธารณะในเมือง

โดยประกอบด้วยกลุ่มต้นไม้ใหญ่กระจายทั่วพื้นที่ แนวไม้พุ่มตามธรรมชาติ เนินหญ้ากว้าง ๆ ทางเดินโค้ง สระน้ำขนาดใหญ่ และแปลงไม้ดอกสีส้มสวยงาม

สวนสาธารณะในเมืองโดยทั่วไปมักจะประสบกับปัญหาในเรื่องของการดูแลรักษาความปลอดภัยในบริเวณความเสื่อมโทรมเนื่องจากการใช้พื้นที่บ่อยครั้งเกินไป ผู้ใช้มีความขัดแย้งกันหรือแย่งกันใช้พื้นที่ซึ่งอาจเป็นเพราะสวนมีบริเวณคับแคบไม่พอกับความต้องการของผู้ใช้ อย่างไรก็ตามสวนสาธารณะในเมืองยังคงมีความหมายสำหรับหลายคนในอันที่จะใช้เป็นที่พักปะสังสรรค์กันและเป็นสถานที่ที่คนในชุมชนนั้นรู้จักกันดี ตัวอย่างของสวนสาธารณะในเมือง ได้แก่ สวนลุมพินีในกรุงเทพมหานคร เซ็นทรัลพาร์คของมหานครนิวยอร์ก เป็นต้น

3. ลานหรือพื้นที่เปิดโล่งในเมือง (Square plaza)

ลานในเมือง พื้นที่เปิดโล่งในเมือง square plaza หรือ piazza นั้นได้รูปแบบมาจากประวัติศาสตร์ของประเทศแถบยุโรป “สามารถพบลานในเมืองได้ทั่วไปในเมืองที่สับสนวุ่นวาย มันอาจจะเห็นได้ชัดที่อยู่นอกมาจากถนนแต่ใช้เป็นที่พักพิงชั่วคราวจากลมมรสุมและคนเดินถนนที่เร่งรีบ” (French, 1978) การออกแบบลานในเมืองสามารถทำได้หลายลักษณะ ในหนังสือ The Ten Books of Architecture ของ Alberti, 1959 เขียนไว้ว่า “น่าที่จะมีการวางลานในเมืองไว้หลาย ๆ แห่ง บางแห่งมีไว้สำหรับเป็นบริเวณซื้อขายสินค้าในยามบ้านเมืองสงบ หรือบางแห่งใช้เป็นสนามเด็กเล่นและที่ออกกำลังกาย บางแห่งในช่วงที่มีศึกสงครามก็ใช้เป็นสถานที่วางสะสมเสบียงอาหารและปืนเพื่อการสู้รบ” จะเห็นได้ว่าลานหรือพื้นที่เปิดโล่งในเมืองจะเป็นจุดรวมของกิจกรรมหลาย ๆ อย่างในบริเวณชุมชนเมืองตั้งแต่อดีต

ปัจจุบันในสหรัฐอเมริกามีลานหรือพื้นที่เปิดโล่งในเมืองหลายลักษณะ เช่น ตลาดนัด (market square) ลานงานแสดง (parade square) ลานสนาม (green) ลานหน้าโบสถ์ (church square) ลานในหมู่บ้าน (residential square) ลานในสถานศึกษา (collegiate square) ลานหน้าศาลากลางชุมชน (civic square) ลานถนนในเมือง (mall) และเกาะกลางถนน (traffic island) โดยทั่วไปแล้ว

ลานหรือพื้นที่เปิดโล่งในเมืองจะเป็นบริเวณที่มีชีวิตคึกคักล้อมรอบด้วยอาคารสิ่งก่อสร้างที่ช่วยให้เกิดความรู้สึกปิดล้อมและติดถนนอย่างน้อยหนึ่งด้านจนอาจล้อมรอบทุกด้านในบริเวณประกอบด้วยสวนประกอบที่น่าสนใจต่อกลุ่มคนหลายประเภทและเอื้ออำนวยต่อการพบปะของผู้คน เช่น น้ำพุ ม้านั่ง ที่หลบแดดหรือฝน และต้นไม้ ลักษณะของลานหรือพื้นที่เปิดโล่งในเมืองที่คุ้นเคยกันดี คือ ลานแบบอิตาลีเยน (Italian plaza) ซึ่งบางแห่งเป็นตลาดนัด (market square) อันเป็นพื้นที่เปิดโล่งในเมืองชนิดแรกและเก่าแก่ที่สุดอย่างหนึ่ง เมื่อตั้งอยู่ในบริเวณที่มีผู้คนบนท้องถนนจำนวนมากก็มักจะประสบความสำเร็จได้ดี

ลานหรือพื้นที่เปิดโล่งในเมือง (square) และสวนสาธารณะในเมือง (urban park) จะมีวัตถุประสงค์ตรงข้ามกัน ลานหรือพื้นที่เปิดโล่งจะเป็นบริเวณซึ่งรวมผู้คนที่มาพบปะกันและทำกิจกรรมร่วมกัน อีกทั้งเป็นกิจกรรมที่มีความเข้มข้นสูง เช่น คำขาย ส่วนสวนสาธารณะในเมืองมักเป็นบริเวณที่ผู้คนที่ต้องการการกระจายตัว ไม่มีกิจกรรมร่วมกันนัก ถ้ามีก็จะเป็นกิจกรรมที่ไม่มีความเข้มข้น เช่น การพบปะกันของกลุ่ม ตัวอย่างของลานหรือพื้นที่เปิดโล่งในเมือง เช่น ตลาดนัดจตุจักร ลานหน้าท่าอากาศยานกรุงเทพมหานคร

4. สวนสาธารณะตามแนวยาว (Linear park)

สวนสาธารณะตามแนวยาวเป็นพื้นที่เปิดโล่งซึ่งต่างจากพื้นที่เปิดโล่งชนิดอื่นด้วยการที่เกิดตามแนวสัญจร เช่น ทางน้ำ ถนนหลวง เป็นบริเวณที่จัดไว้สำหรับการเคลื่อนที่ของผู้คนเพื่อไปสู่จุดหมายปลายทาง ทำให้มีลักษณะพื้นที่ยาวตามทางสัญจร บริเวณสองฝั่งแม่น้ำจะมีสภาพกายภาพที่เหมาะสมต่อการพัฒนาพื้นที่เปิดโล่งประเภทนี้ เนื่องจากภูมิประเทศมักจะสวยงามและมีแหล่งน้ำ สามารถจัดทางเท้าริมน้ำ ปลูกต้นไม้และไม้พุ่มบังสายตาเพื่อแยกเมืองออกจากบริเวณ

สวนสาธารณะริมน้ำ (waterfront park) อาจมีทั้งลักษณะเป็นธรรมชาติด้วยการปลูกต้นไม้กระจายกลุ่มทำทางเท้าคดโค้งตามแนวขอบแหล่งน้ำ และมีภูมิทัศน์ตามแบบธรรมชาติ หรืออาจมีลักษณะที่มีระเบียบแบบแผนด้วยแนวต้นไม้เป็นแถวตรงขนานไปกับเส้นทางสัญจร ทั้งสองลักษณะนี้ก็เป็นกรออกแบบเพื่อการเดินทางสัญจรของผู้คน ถึงแม้ว่าบางแห่งละเลยที่จะสนใจความสำคัญ

ของการมองเห็นจากเส้นทางสัญจรสู่บริเวณสองข้างทาง ตัวอย่างเช่น ในเมืองมิลวอลล์ก็ ทางหลวงสาย I-94 และ U.S. 141 ซึ่งเลียบขอบทะเลสาบมิชิแกนไม่ได้สร้างความสัมพันธ์กับบริเวณทะเลสาบนั้น (Heckscher, 1977) แม่น้ำเจ้าพระยาช่วงที่ไหลผ่านกรุงเทพมหานครก็ไม่ได้มีสวนสาธารณะริมน้ำแต่อย่างใด

5. สนามเด็กเล่นและสนามกีฬา (Playground and playfield)

สนามเด็กเล่นและสนามกีฬาคือพื้นที่เปิดโล่งที่จัดไว้เพื่อการกีฬา มีหลายขนาดขึ้นอยู่กับประเภทของกีฬาและผู้ใช้พื้นที่ สนามเด็กเล่นจะเป็นพื้นที่สำหรับเด็กเล็กจนถึงวัยรุ่นต้น ๆ ควรจะตั้งอยู่ใกล้โรงเรียนประถมหรือสวนสาธารณะในเมือง และสามารถให้เด็กเดินจากบ้านมาได้ สำหรับสนามกีฬาจะเป็นพื้นที่เพื่อเด็กโตและผู้ใหญ่ ควรจะอยู่ใกล้โรงเรียนมัธยม อย่างไรก็ตามสนามเด็กเล่นและสนามกีฬาสามารถออกแบบให้เป็นส่วนหนึ่งของสวนสาธารณะในเมืองได้ โดยต้องแยกห่างออกจากบริเวณที่จัดไว้เพื่อการพักผ่อนแบบสงบเนื่องจากจะสร้างเสียงดังรบกวนบรรยากาศของพื้นที่ได้

6. บริเวณทิ้งของเหลือใช้และสนามเด็กเล่นแบบผจญภัย (Waste land and adventure playground)

พื้นที่เปิดโล่งประเภทนี้พบได้ทั่วไปในสหรัฐอเมริกา เป็นรูปแบบการเล่นของเด็กอีกทางเลือกหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของเด็กต่อชุมชนเมืองและบริเวณทิ้งของเหลือใช้ บริเวณเหล่านี้จะเป็นสถานที่ที่เด็กสามารถห่างไกลจากสายตาและความควบคุมอย่างเข้มงวดของผู้ใหญ่ เด็กจะมีอิสระภาพในการกระทำ มีโอกาสที่จะเรียนรู้ด้วยการทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง (learning by doing) ซึ่งเป็นพื้นฐานของการเล่นของเด็ก สิ่งสำคัญของสนามเด็กเล่นแบบผจญภัยนี้คือความจำเป็นที่ต้องมีผู้ดูแลและแนะนำเด็กอย่างดี ส่วนการจัดเตรียมพื้นที่นั้นไม่มีปัญหาอย่างใด เด็กเพียงต้องการบริเวณทิ้งของเหลือใช้มุมหนึ่งของหมู่บ้านหรือชุมชนเท่านั้น ที่เหลือเป็นหน้าที่ของเด็กที่จะจินตนาการกันเอง

ประเภทของพื้นที่เปิดโล่งต่าง ๆ เหล่านี้สามารถนำมาเป็นส่วนประกอบในผังเมือง ให้เกิดรูปแบบของการ

จัดวางพื้นที่เปิดโล่งได้หลายลักษณะ ตั้งแต่แบบ green belt จนถึงแบบ open network ตามที่แสดงไว้ข้างต้น อีกทั้งยังมีการจัดวางที่ตั้งทั้งในลักษณะของการรวมตัวกัน และมีการต่อเนื่องหรือการกระจายตัวโดยทั่วไป ในเมืองหรือชุมชนหนึ่ง ๆ อาจไม่ครบด้วยทุกประเภทของพื้นที่เปิดโล่งเหล่านี้ แต่เมืองในอุดมคติก็น่าที่จะประกอบด้วยพื้นที่เปิดโล่งทุกประเภทตามลักษณะและการใช้งานนี้เพื่อให้เกิดสิ่งแวดล้อมที่น่าอยู่อาศัยอย่างยิ่ง

การวางแผนสำหรับพื้นที่เปิดโล่ง

พื้นที่เปิดโล่งมีหลายประเภทและแตกต่างกันด้วยการกำหนดวางที่ตั้ง สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบในการวางแผนพัฒนาพื้นที่เปิดโล่งในผังเมือง ซึ่งการจัดทำแผนพัฒนานั้น Burton, 1977 แสดงข้อควรคำนึงในกรณีของประเทศแคนาดาไว้หลายประการ ได้แก่

1. ความคิดเห็นของประชาชน (Public participation)

ประชาชนสามารถให้ข้อมูลข่าวสาร แสดงความต้องการและความคิดเห็นเกี่ยวกับพื้นที่เปิดโล่งได้ ทั้งนี้ การร่วมมือแสดงความคิดเห็นและความเห็นของประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญของการผังเมือง การวางแผนพัฒนาพื้นที่เปิดโล่งเพื่อให้ได้ผลสำเร็จต้องใช้ความคิดเห็นของประชาชนประกอบด้วย

2. ความสัมพันธ์กับโรงเรียน

ในกรณีของประเทศแคนาดาจะมีการแบ่งพื้นที่ชุมชนกันด้วยอาณาเขตการให้บริการของโรงเรียนประถม (school district) ดังนั้นถ้าพื้นที่เปิดโล่งมีความสัมพันธ์กับโรงเรียนก็จะทำให้มีพื้นที่เปิดโล่งทุกชุมชน

3. ระดับโครงสร้างของพื้นที่เปิดโล่ง

โครงสร้างของพื้นที่เปิดโล่งมีหลายระดับตั้งแต่ระดับชุมชนจนถึงระดับภาค ประชาชนมักจะไม่พึงพอใจกับพื้นที่เปิดโล่งเพียงระดับเดียว แต่มีความต้องการในความหลากหลายของพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ ดังนั้นจึงจำเป็น

ต้องจัดให้แต่ละชุมชนสามารถเข้าถึงโครงข่ายของพื้นที่เปิดโล่งหลาย ๆ ระดับ

4. คุณภาพของพื้นที่เปิดโล่ง

ประชาชนคาดหวังกับคุณภาพเท่า ๆ กับปริมาณของพื้นที่เปิดโล่ง เช่น อยากจะให้พื้นที่เปิดโล่งมีความสวยงามพร้อม ๆ กับต้องการพื้นที่เปิดโล่งจำนวนมาก

การวางแผนสำหรับพื้นที่เปิดโล่งตามที่แสดงนี้ อาจสามารถนำมาประยุกต์และเลือกใช้กับสภาพสังคมอื่นนอกเหนือจากประเทศแคนาดาได้ หลังจากที่มีการปรับปรุงให้เหมาะสมในแต่ละกรณีไป

การอนุรักษ์หรือให้ได้มาซึ่งพื้นที่เปิดโล่ง

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งของพื้นที่เปิดโล่งคือวิธีการหาหรือรักษาพื้นที่ประเภทนี้ให้คงอยู่และเป็นองค์ประกอบหนึ่งของผังเมือง ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับกลยุทธ์ทางการเงินการคลังและกฎหมายข้อบังคับหลายประการ เช่น ที่ Smith, 1974 ได้แสดงไว้ในกรณีของสหรัฐอเมริกา

1. การครอบครองที่ดิน

การครอบครองที่ดินเป็นการใช้อำนาจรัฐซื้อแผ่นดินเพื่อใช้สำหรับพัฒนาเป็นพื้นที่เปิดโล่งชนิดต่าง ๆ เช่น สวนสาธารณะในเมือง วิธีการนี้อาจเป็นวิธีการที่ได้ผลที่สุดแต่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก สามารถกระทำได้หลายวิธีการ เช่น

- การซื้อที่ดินจากเอกชน รัฐก็จะเป็นเจ้าของที่ดินนั้นอย่างถาวร

- การวางมัดจำซื้อที่ดิน การพัฒนาพื้นที่เปิดโล่งจะล่าช้าต้องรอให้รัฐจ่ายค่าที่ดินให้ครบถ้วนเสียก่อน ถึงแม้ว่ารัฐได้วางมัดจำจองซื้อที่ดินเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้วก็ตาม

- การซื้อที่ดินจากการประมูลขายทอดตลาด รัฐซื้อที่ดินได้ในราคาถูกและมีโอกาสเลือกซื้อก่อนผู้อื่น

- การสั่เวนคืนที่ดิน เมื่อเอกชนเจ้าของที่ดินไม่ยินยอมขายที่ดินให้หรือขายได้ในราคาที่รัฐเห็นว่าไม่สามารถจ่ายให้ได้ รัฐจะใช้อำนาจสั่เวนคืนที่ดินนั้นโดยจ่ายค่าที่ดินทดแทนอย่างยุติธรรม

- การรับบริจาคที่ดิน วิธีนี้ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายแต่มีข้อเสียที่ที่ดินที่ได้รับบริจาคมานั้นอาจจะตั้งอยู่ในบริเวณที่ไม่เหมาะสม ทำให้นำไปพัฒนาเป็นพื้นที่เปิดโล่งไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

- การรับบริจาคสิทธิในการครอบครองที่ดิน รัฐเจรจาขอยืมสิทธิในที่ดินจากเอกชนในระยะยาว ซึ่งเจ้าของอาจไม่ต้องการขอรับสิทธิคืนก็ได้

- การเช่าที่ดิน รัฐทำสัญญาเช่าที่ดินกับเอกชนเจ้าของที่ดินเป็นระยะเวลาแน่นอน โดยอาจจ่ายค่าเช่าเป็นรายปีเพื่อแลกกับสิทธิการพัฒนาที่ดิน

2. การกำหนดการใช้ที่ดิน

การกำหนดการใช้ที่ดินเป็นเครื่องมือทางกฎหมายที่ใช้ได้ผลและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปสำหรับการใช้ที่ดินทุกประเภทรวมทั้งการรักษาพื้นที่เปิดโล่งด้วย โดยจะอยู่ในส่วนของผังเมืองรวม และมีอำนาจควบคุมรักษาพื้นที่เปิดโล่งหลายวิธี เช่น

- การจำกัดการใช้ที่ดิน รัฐใช้อำนาจในการรักษาความสงบสุขของพื้นที่ด้วยการจำกัดการกระทำจากการใช้พื้นที่อื่นใดรบกวนความผาสุกของประชาชน พื้นที่เปิดโล่งเป็นความผาสุกของประชาชน รัฐจึงจำกัดการพัฒนาของเมืองเพื่อให้องค์ไวซึ่งพื้นที่เปิดโล่ง

- การใช้ที่ดินบนแปลงที่ดินขนาดใหญ่ รัฐต้องการลดความหนาแน่นของชุมชนจึงกำหนดให้มีการใช้ที่ดินบนผืนที่ดินขนาดใหญ่ เช่น ในย่านพาณิชยกรรมและบริเวณที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นไปในรูปของที่อยู่อาศัยประกอบด้วยพื้นที่เกษตรกรรม เช่น บ้านสวนเกษตรและบ้านชนบท อย่างไรก็ตามวิธีการใช้ที่ดินบนแปลงที่ดินขนาดใหญ่ก็มีข้อเสียที่อาจกลับทำลายพื้นที่เปิดโล่งได้ เนื่องจากพื้นที่อยู่อาศัยจะต้องอยู่กระจายห่างกัน ทำให้สูญเสียพื้นที่เปิดโล่งขึ้นใหญ่ไปและพื้นที่อยู่อาศัยที่เกิดขึ้นนั้นจะมีราคาสูงอาจทำให้ผู้มีรายได้น้อยไม่สามารถเป็นเจ้าของได้

- การกำหนดพื้นที่น้ำท่วมถึง รัฐจำกัดการพัฒนาบนพื้นที่น้ำท่วมถึง (flood-plain) เพื่อความปลอดภัยของประชาชนและป้องกันทรัพย์สินถูกทำลาย อีกทั้งยังช่วยรักษาพื้นที่เปิดโล่งในชุมชน การพัฒนาในพื้นที่ประเภทนี้อาจเป็นในลักษณะของสนามกอล์ฟ สวนสาธารณะ และพื้นที่เกษตรกรรม

- การกำหนดพื้นที่สำหรับเกษตรกรรมโดยเฉพาะ รัฐป้องกันการพัฒนาของเมืองลูก้าบริเวณที่มีคุณค่าทางการเกษตรสูง เช่น เป็นพื้นที่ประกอบด้วยดินชนิดพิเศษเหมาะสมต่อพืชซึ่งไม่พบในบริเวณอื่นใดวิธีการนี้นอกจากจะมีผลดีต่อเกษตรกรรมแล้วยังช่วยรักษาพื้นที่เปิดโล่งอีกด้วย

- การกำหนดพื้นที่อยู่อาศัยเป็นแบบกลุ่มย่อยเป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้ในการจัดสรรที่ดินซึ่งมีที่อยู่อาศัยรวมกลุ่มกันอยู่บริเวณหนึ่งและเหลือพื้นที่เปิดโล่งไว้อีกส่วนหนึ่งช่วยให้มีความสมดุลระหว่างการพัฒนาพื้นที่และการเก็บรักษาพื้นที่เปิดโล่ง แปลงที่ดินของแต่ละบ้านอาจมีขนาดเล็กลงได้เมื่อกำหนดพื้นที่เปิดโล่งโดยรวมไว้เพียงพอแล้ว

3. ข้อกำหนดในที่ดินที่จัดสรร

ส่วนการปกครองท้องถิ่นมีอำนาจที่จะใช้ส่วนของที่ดินโดยให้เอกชนบริจาคที่ดินหรือเรียกเก็บเงินหรือบริจาคเงินเพื่อให้ได้มาหรือใช้ในการจัดสร้างพื้นที่เปิดโล่งเพื่ออยู่อาศัยในพื้นที่จัดสรรนั้น เช่น สวนสาธารณะ ทางเดินหรือทางไปสู่อุทยาน ทะเลสาบและแหล่งน้ำอื่น ๆ

4. การเก็บภาษีสำหรับพื้นที่เปิดโล่ง

การเก็บภาษีสำหรับพื้นที่เปิดโล่งจะเก็บภาษีจากการใช้ประโยชน์ที่ดินแทนราคาที่ดิน ซึ่งแตกต่างจากการเก็บภาษีที่ดินประเภทอื่นและช่วยให้ภาษีที่ดินสำหรับพื้นที่เปิดโล่งน้อยกว่าที่ดินประเภทอื่น อีกทั้งยังอนุญาตให้เลื่อนกำหนด

จ่ายภาษีประเภทพิเศษนี้อีกด้วย เรียกได้ว่าเป็นการลดหย่อนและผ่อนผันภาษีอันเป็นแรงจูงใจและสนับสนุนให้เจ้าของที่ดินรักษาพื้นที่เปิดโล่งไว้

5. เงินอุดหนุนสำหรับพื้นที่เปิดโล่ง

ความสามารถของภาครัฐที่จะใช้จ่ายเพื่อพื้นที่เปิดโล่งมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการให้ได้มาและรักษาพื้นที่เปิดโล่ง แหล่งทรัพยากรทางการเงินเพื่อการนี้มีหลายแหล่งด้วยกัน ได้แก่ งบประมาณแผ่นดิน พันธบัตร ภาษีพิเศษ ภาษีท้องถิ่น ภาษีบำรุงท้องที่ เป็นต้น

วิธีการให้ได้มาและรักษาพื้นที่เปิดโล่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้นำมาใช้ในโครงการต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไป บางครั้งเป็นการใช้วิธีการใดวิธีการหนึ่ง บางครั้งเป็นการผสมผสานหลายวิธีการเข้าด้วยกัน วิธีการเหล่านี้จะสามารถนำมาเลือกใช้และพัฒนาให้เหมาะสมในแต่ละกรณีได้ทั้งนี้การวางแผนเป็นการประยุกต์ใช้และมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสมเพื่อให้ประสบผลสำเร็จสูงสุด

เนื่องจากพื้นที่เปิดโล่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในอันที่จะสร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ดีและมีผลต่อสภาพจิตใจของผู้คน การวางแผนและการจัดการเพื่อพื้นที่เปิดโล่งจึงจำเป็นในทุกลักษณะพื้นที่ทั้งบริเวณที่ยังไม่มีการพัฒนาหรือกำลังจะมีการพัฒนา เช่น เมืองใหม่ และบริเวณที่ได้มีการพัฒนาไปแล้ว เช่น ย่านธุรกิจใจกลางเมือง และส่วนของเมืองเก่า การจัดระบบที่ตั้ง รูปแบบการจัดวาง และประเภทของพื้นที่เปิดโล่งที่ประกอบกันเป็นรูปแบบต่าง ๆ นั้นล้วนมีความสำคัญที่จะจัดเข้าเป็นส่วนหนึ่งของผังเมือง

บรรณานุกรม

- Alberti, Leone Battista. 1959. *Ten Books of Architecture*. London: Alec Tiranti.
- Burtenshaw, David. 1981. *The City in West Europe*. Chicester: John Willey & Sons.
- Burton, Thomas L. 1977. *Guidelines for Urban Open Space Planning*. Ontario: Canadian Parks/Recreation Associates.
- French, Jere Stuart. 1978. *Urban Space*. Iowa: Kendall/Hunt Publishing Company.
- Heckscher, August. 1977. *Open Space: The Life of American Cities*. NY: Harper&Row Publishers.
- Lynch, Kevin. 1982. *A Theory of Good City Form*. MA: The MIT Press.
- Smith, Edward E. 1974. *Land Use, Open Space, and Government Process*. NY: Praeger Publishers.
- Suthasupa, S.and Aguru, K. 1989. *Open Space: Implementation*. TX: UTA Unpublished Paper.
- Wirth, Conrad. 1959. *The Crisis of Open Land*. VA: American Institute of Park Executives.